

De structuur van dubbelobjectconstructies in het Nederlands

0. Inleiding

Project:

- Language Dynamics in the Dutch Golden Age
  - Vroegmodernnederlands
  - Intra-auteur variatie
    - Literatoren uit de 16^e en 17^e eeuw
  - Letterkunde: stijlvariatie
  - Taalkunde: variatie in de (morfo)syntaxis

Onderzoeksvraag:

- Wat voor morfosyntactische variatie in dubbelobjectconstructies komt voor in het Vroegmodernnederlands, uitgaande van de diachrone positie tussen het Middelnederlands en het moderne Nederlands?
  - Wat zijn de factoren van deze variatie?
  - Is welke mate bestaat de gevonden variatie binnen dezelfde auteur?

Vroegmodernnederlands: een taal in overgang

- Middelnederlands
  - Vrijere woordvolgorde
  - Naamvalsysteem
- Modern Nederlands
  - Striktere woordvolgorde
  - Geen naamvalsysteem

Onderwerp van deze lezing: woordvolgorde in dubbelobjectconstructies

Middelnederlands (vdHorst 2008:551, 561)

- (1) a. Van dane sende **hi bode den broeder** omme vrede. (1271)
Vanaf daar zendt hij bericht de broeder om vrede
'Vanaf daar zendt hij de broeder een bericht voor vrede.'
- b. **Ghi** cont **goede ghichten** gheuen **uwen kindren**. (begin 14^e eeuw)
jij kunt goede giften geven jouw kinderen
'Jij kunt jouw kinderen goede giften geven.'
- c. So beual hi dat **men Iosephe din lichame** gaue. (begin 14^e eeuw)
zo beval hij dat men Jozef het lichaam geve (indicatief)
'Zo beval hij dat men Jozef het lichaam moet geven.'

Modern Nederlands

- (2) a. Vanaf daar stuurde **zij een berichtje** *(aan) haar zus.
a.' Vanaf daar stuurde **zij haar zus een berichtje**.
- b. **Jij** moet **leuke cadeautjes** geven *(aan) jouw kinderen.
b.' **Jij** moet **jouw kinderen leuke cadeautjes** geven.
- c. Aldus beval zij dat **men (aan) de boer een hark** moet geven.

Structuur van de lezing

Sectie 1: De analyse van Den Dikken (2012) van de dubbelobjectconstructie in het moderne Nederlands.

Sectie 2: Vroegmodernnederlandse data en de toegepaste analyse van Den Dikken.

1. Dubbelobjectconstructies in het moderne Nederlands

(3) Structuur dubbelobjectconstructies (Den Dikken 2012:374-375):

- a. Het direct object (DO) en het indirect object (IO) vormen een Small Clause (SC): het DO is het subject, het IO het predicaat.
- b. Het IO is áltijd een PP, waarvan het hoofd P leeg kan zijn ('kaal' indirect object).
[_{SC} [_{DP}]_{DO} [_{PP} P DP]_{IO}]
- c. Een kaal IO moet gelicenseerd worden, dat kan op drie manieren:
  - i. Verplaatsing binnen de SC (predicaatsinversie), zie (6a)
  - ii. Verplaatsing uit de SC (scrambling), zie (4) & (6b)
  - iii. Een partikelwerkwoord, zie (7b) & (c)

(4) Scrambling (Broekhuis & Den Dikken 2012:1062)

- a. [... C ... DP_i ... ADV ... [_{VP} ... t_i V]].
- b. dat Jan zijn auto_i waarschijnlijk [_{VP} t_i verkoopt]

- (5) a. dat Jan <morgen> de meisjes <morgen> het boek <morgen> zal geven
b. *dat Jan <morgen> het boek <morgen> de meisjes <morgen> zal geven

(6) a. dat Jan dan zeker Marie het boek zal aanbieden

[_{CP} dat Jan dan zeker [_{VP} [_{SC} [_{PP} ∅ [_{DP} Marie]]]_{IO-1} [het boek]_{DO} t₁] zal aanbieden]]

b. dat Jan Marie dan zeker het boek zal aanbieden

[_{CP} dat Jan [_{PP} ∅ [_{DP} Marie]]]_{IO-1} dan zeker [_{VP} [_{SC} t₁ [het boek]_{DO} t₁] zal aanbieden]]

c. dat Jan Marie het boek dan zeker zal aanbieden

[_{CP} dat Jan [_{SC} [_{PP} ∅ [_{DP} Marie]]]_{IO-1} [het boek]_{DO} t₁]₂ dan zeker [_{VP} t₂ zal aanbieden]]

d. *dat Jan het boek dan zeker Marie zal aanbieden

[_{CP} dat Jan [het boek]_{DO-2} dan zeker [_{VP} [_{SC} [_{PP} ∅ [_{DP} Marie]]]_{IO-1} t₂ t₁] zal aanbieden]]

Broekhuis, Corver & Vos 2015:226

(7) a. *Jan zal het boek Marie geven

b. Jan zou het uitstapje zijn kinderen willen afraden

c. Jan zal het boek de Koningin aanbieden

Den Dikken 2012:375

Aanvullingen:

- Enkel object-DPs besproken. Pronomina in het Nederlands kennen een andere distributie. Een objectspromomen wordt gemakkelijker verplaatst dan een DP.

- Ik geef dat/'t de man morgen.
  - *Ik geef dat/'t morgen de man.
  - *Ik geef morgen dat/'t de man.
  - Ik geef de man ?dat/'t morgen.
  - Ik geef de man morgen *t/dat.
  - Ik geef morgen de man ?t?dat.
- Wat is de rol van naamval? Uitgaande van een kaal IO in het Middelnederlands, is er sprake van licensering door morfologische naamval, zie (1).

2. Dubbelobjectconstructies in het Vroegmodernnederlands

Data:

- Dirck Volkertsz. Coornhert (1522-1590)
  - *Zedekunst, De dolinge van Ulysse, Ofde siele en Tsamensprake*
  - 240.000 woorden
  - Ditransitieve werkwoorden 'beloven', 'benemen', 'geven', 'togen', 'tonen', 'verklaren', 'verkopen' en 'zeggen'
  - 243 zinnen met twee objecten: DPs, voornaamwoorden en eigennamen
    - 44 zinnen: vooropplaatsing object
    - 158 zinnen: IO-DO
      - 105: indirect object pronomens, direct object DP
      - 42: twee DPs
      - 11: twee pronomina
    - 41 zinnen: DO-IO
      - 36 zinnen: voornaamwoord als DO, zie (8) (in alle werken)
      - 5 zinnen: twee DPs, zie (10) (alleen in *Zedekunst*)

(8) Woordvolgorde in dubbelobjectconstructies in Coornherts werken

	Direct object	Indirect object
1	Zwak persoonlijk vnv & genitiefclitic	
2	Onbepaald vnv	Persoonlijk vnv
3	Aanwijzend vnv	
4		Eigennaam, onbepaald vnv
5	DP	DP

De tabel in (8) laat zien dat het directe object, als het een zwak pronomen of een genitiefclitic is altijd wordt verplaatst naar een cliticpositie. Ook toont het dat de overige pronomina in een constructie met een DP-object, altijd het DP-object voorafgaan.

- (9) a. Dit waren de ghoeden die Stilpo met zich droegh uyte gheplonderde stadt, die hem niemand hadde moghen benemen
- b. Maar zegt of ik 't met enen gank Laërti ook zeggen zal?
- c. Want Godt en zadeldt sijne gaven niemandt op met ghewelt, maar [Godt] gheeft die den Armen, Behoeftighen, begheerlijcken ende willighe Menschen

In (9a) zien we dat beide objecten het subject voorafgaan, waar we uit af kunnen leiden dat beide objecten verplaatst zijn naar een hogere positie. In (9b) is het objectclitic naar boven geplaatst. Uit (9c) is het onmogelijk af te leiden of het pronominale object omhoog is verplaatst, omdat er geen adverbiale constructie in de zin staat.

- (10) a. De huysvader beveelt **zyn dienstbode dat kleedt met die spyze** **dezen armen** te gheven.
 b. Zal **die bode** oock eenighe zwaricheyd maken om zyn meesters bevel te ghehoorzamen, ende **dat kleedt metten spyze den armen** te gheven?
 c. Die ontstalt **hem** behendelyck om den doodslaghe te voorhoeden ende **'tzwæerd zyn ghaest** 's anderen daaghs weder te gheven.
 d. zo **zy** maar na noodurft hadden willen leven ende **die onnoodlycke kosten van huer proncken den naackten ende hongherighen** gheven.
 e. Ist nu dat **die groote factor**, God, **zyn ryckdomme dezen zynen Rentmeester** weder beneemt.

In (10a), (b) en (c) staan beide objecten in een beknopte bijzin. In (10d) staan de objecten in een (samengetrokken) hoofdzin, en in (10e) in een bijzin.

Analyse:

- In het werk van Coornhert wordt het objectspronomen altijd naar voren verplaatst, al is niet voor elke zin vast te stellen of er verplaatsing heeft plaatsgevonden of niet (zie 9c). In het moderne Nederlands is er geen verplichte verplaatsing. Bovendien worden clitics en zwakke pronomina in het Vroegmodernnederlands verplaatst naar de cliticpositie. De overige pronomina worden naar een lagere positie verplaatst, maar blijven altijd de DP voor.
- Naamval in DPs is in het 16^e eeuwse Nederlands niet in alle gevallen te onderscheiden. Coornhert gebruikt de volgorde DO-IO met twee DPs vijf maal. De volgorde is aangetroffen in beknopte bijzinnen, (gewone) bijzinnen en hoofdzinnen. Waar voor de beknopte bijzin beargumenteerd kan worden dat de volgorde is door minder zinsstructuur, is dat voor (gewone) bijzinnen en hoofdzinnen niet mogelijk. Het lijkt zo te zijn dat de volgorde DO-IO in beperkte mate nog mogelijk is, waarschijnlijk door de morfologische naamval.

- (11) De vormen van het lidwoord in de laat 16^e eeuw

	Spiegel (1584) De Twe-spraack			Van Heule (1625/33) Spraec-konst			Hendriks (2012) Egodocumenten		
	<i>mnt.</i>	<i>vrl.</i>	<i>onz.</i>	<i>mnt.</i>	<i>vrl.</i>	<i>onz.</i>	<i>mnt.</i>	<i>vrl.</i>	<i>onz.</i>
N	de	de	het	de	de	het	de(n)	de	het
G	des	des	des	des	der	des	des	der	des
D	den	den	den	den	de(r)	het/den	de(n)	de(r)	het/den
A	de(n)	de(n)	het	den	de	het	den	de	het

3. Conclusie

In Coornherts Nederlands wordt een precieze woordvolgorde aangetroffen. Het directe object wordt altijd naar voren geplaatst, als het een zwak pronomen of een genitiefclitic betreft. De volgorde de overige pronomina lijkt vrijer ten opzichte van elkaar, al worden ze altijd over de DP verplaatst. Vervolg vragen:

- Is er variatie in de (verplichte) verplaatsing van pronomina?
  - Is er variatie binnen dezelfde auteur?
- Wat is een mogelijke verklaring voor de verplichte verplaatsing?
  - (1) Pronomina in het Vroegmodernnederlands kunnen zich gemakkelijker uit de SC verplaatsen, omdat het kale IO wordt gelicenseerd door naamval.
  - (2) De structuur van pronomina is anders in het Vroegmodernnederlands dan in het moderne Nederlands, en wel zo dat ze verplaatst moeten worden.

In het Nederlands van Coornhert is de volgorde IO-DO met twee DPs beperkt mogelijk, in contexten die in het Moderne Nederlands uitgesloten zijn. In de data komt deze volgorde vijf keer voor, in verschillende soort zinnen. Vervolg vragen:

- Licenseert naamval een kaal IO?
  - Zo ja, is het naamvalstelsel van het Vroegmodernnederlands 'rijk' genoeg om een kaal IO te licenseren?

Als naamval de lege P licenseert, zou de volgorde DO-IO relatief vaker verwacht worden. Meer onderzoek moet uitwijzen wat voor variatie hierin bestaat.

In mijn onderzoek zal ik mijn vraag verbreden naar andere constructies met naamval, zoals NOM-DAT en onpersoonlijke werkwoorden. Eerst moet ik goed in kaart brengen welke variatie er bestaat in een groter corpus, eer ik onderzoek kan doen naar intra-spreker variatie.

4. Bronmelding

Primaire literatuur

Coornhert, D.V. (1561). *De dolinge van Ulysse. Homerus' Odysseia I-XVIII in Nederlandse verzen*. Amsterdam, Elsevier 1939. Retrieved from http://dbnl.org/tekst/coor001doli01_01/

Coornhert, D.V. (1563). Ofde siele, dan of de wille zondicht, ondersoek. In: J.A. Colom (eds.), *Wercken, Deel I*. Amsterdam 1630. Retrieved from http://dbnl.org/tekst/coor001ofde02_01/

Coornhert, D.V. (1568). Tsamensprekinghe, waar in bewesen wort dat hy niet goet en wil worden die quaat blijft. In: J.A. Colom (eds.), *Wercken, Deel I*. Amsterdam 1630. Retrieved from http://dbnl.org/tekst/coor001tsam04_01/

Coornhert, D.V. (1585). *Zedekunsten dat is wellevenskunste (uitgegeven en van aantekeningen voorzien door B.Becker)*. Leiden: E.J. Brill 1942. Retrieved from http://dbnl.org/tekst/coor001zede01_01/

Secundaire literatuur

Broekhuis, H., & Dikken, M. den (2012). *Syntax of Dutch: Nouns and Noun Phrases*. (H. van Riemsdijk & I. Kenesei, Eds.) (Vol. 2). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Broekhuis, H., Corver, N., & Vos, R. (2015). *Syntax of Dutch: Verbs and Verb Phrases*. (H. van Riemsdijk & I. Kenesei, Eds.) (Vol. 1). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Dikken, M. den (2012). Ditransitieven en het nut van hiërarchische structuur en derivatie. *Nederlandse Taalkunde*, 17(3), 362–379.

Hendriks, J. (2012). Case marking (accounts) in collapse: evidence from Early Modern Dutch egodocuments (1572-1573). In M. Ponsonnet, L. Dao, & M. Bowler (Eds.), *Proceedings of the 42nd Australian Linguistic Society Conference* (pp. 123–151). Canberra: ACT: Australian Linguistic Society. Retrieved from <https://digitalcollections.anu.edu.au/handle/1885/9399>

Heule, C. van (1625/1633). *De Nederduytsche Grammatica ofte Spraec-konst* (W.J.H. Caron, Ed.). Groningen / Djakarta: J.B. Wolters 1953. Retrieved from http://www.dbnl.org/tekst/heul001nede01_01/index.php

Spiegel, H.L. (1584). *Twe-spraack. Ruygh-bewerp. Kort begrip. Rederijck-kunst* (W.J.H. Caron, Ed.). Groningen: J.B. Wolters 1962. Retrieved from http://www.dbnl.org/tekst/spie001wjhc01_01/index.php